

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

A MAGYAR TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TÁRSULAT FOLYÓIRATA

SZERKESZTIK:
SZOMBATFALVY GYÖRGY
ÉS
TRÓCSÁNYI GYÖRGY

TARTALOM

Dr. ZEHERY LAJOS: A szociális eszme érvényesülése büntetési rendszerünkben	161
SZOMBATFALVY GYÖRGY: A magyarság egységének problémája	180
RUBER JÓZSEF: Werbőczy István	229
MÓRICZ MIKLÓS: A Beveridge-terv	247

*

Figyelő

HOFER MIKLÓS, PAPP LÁSZLÓ, BÓNIS GYÖRGY: Népi jogéletkutatás	270
VARGYAS LAJOS: Hagyomány és kultúra	281
—L—y.: Ki a' magyar, s' mi az ő kötelessége	294

*

Könyvismertetések	302—354
Folyóiratok szemléje	355—364

A tartalom további részletezése a boríték túloldalán.

Huszonharmadik évf. BUDAPEST

E szám ára: 6 P

1943

3. szám

május—június

KÖNYVISMERTETÉSEK:

KORNIS GYULA: A tudományos gondolkodás. <i>Dékány István</i>	302
HORVÁTH BARNA: A génusz pere. Sokrates-Johanna. <i>Bobula Ida</i>	304
LÜKŐ GÁBOR: A magyar lélek formái. <i>Trócsányi Dezső</i>	308
ALMÁSY JÓZSEF: A Tízparancsolat a közéletben. <i>Acsay Tihamér</i>	311
RUSSO, FRANCOIS: Réalité juridique et réalité sociale. <i>Horváth Barna</i>	317
I. HUIZINGA: Patriotizmus, nacionalizmus. <i>Szombatfalvy György</i>	324
PAPALIGOURAS, PANAYIS A.: Théorie de la société internationale. <i>Szabó József</i>	326
OLIVECRONA, KARL: Der Imperativ des Gesetzes. <i>Bibó István</i>	331
FRIEDRICH BURGDÖRFER: Geburtenschwund. Die Kulturkrankheit Europas und die Überwindung in Deutschland. <i>Sz. Gy.</i>	332
E. v. HIPPEL: Rechtsgesetz und Naturgesetz. <i>H. J.</i>	334
ROBERTS, MICHAEL: The recovery of the West. <i>Hamvas Béla</i>	336
BARKER, ERNEST: Britain and the British People. <i>Schweng Lordnd</i>	340
HORVÁTH BARNA: A közvélemény vizsgálata. <i>Buday Árpád</i>	344
NEERGARD: A XX. század feladata. <i>Borbély Mihály</i>	346
RÓNAI ANDRÁS: Hazánk. <i>Sz. Gy.</i>	354
FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE	355

nyire teljességgel elmellőzhető jelenség.» (Viski Károly : A magyarság néprajza. 2. kiad. I. 19.) Ezért a jogi hagyománygyűjtés másodszorban arra törekszik, hogy a jogtörténet számára megvilágítson olyan kérdéseket, amelyek az írott emlékek alapján ma már meg nem oldhatók. Ebben a törekvésében az a föltevés vezeti, hogy az ősi hagyományt nemcsak a primitív népek őrzik, hanem a műveltebb nemzetek alsó rétegei is. (U. o. 13.) A hagyománygyűjtés tehát a jogtörténet iratlan forrásait tárja fel.

Ezt a kettős célkitűzést — melyekről a Magyar Szemle 1939. évfolyamában bővebben szoltam — a hagyománygyűjtés akkor is meg tudja valósítani, ha népi hagyományunk már csak töredékesen, illogikus módon jut a kutató kezébe. Egy-egy utalás, ma már meg nem értett forma néprajz és jogtörténet számára értékes felfedezés lehet. A megindult gyűjtőket azonban ezen túlmenő remény is élteni. Bízunk benne, hogy munkájukkal a magyarabb jog eszményét is megvalósuláshoz segítik. Remélik, hogy a nép közt járva megismerik annak jogi gondolkodását, mondhatnók jogi értéktanát, s azt a jogalkotás magasabb fórumain is érvényre tudják juttatni. Ez a törekvés az igazságügyi kormányzat megértésével is találkozhat, s így kellő megalapozás mellett a siker reményével járhat. Csakhogy a nép jogszokásanyagát nem lehet minden további nélkül irányadóul venni. Sohasem győzöm hangoztatni, hogy a jogi hagyománygyűjtés nem a népiség divatjának kíván hódolni, eredményeit maradandóan szeretné a jogfejlődésbe építeni. Eljárás-módját leginkább egy hasonlattal lehetne érzékeltetni. A zenei néphagyomány gyűjtői nem vitték a feltárt népzenei anyagot egyenesen a pódiumokra, hanem ősi motívumok felhasználásával, de a modern zeneszerzés összes vívmányaival élve alkották meg klaszszikus és magyar műveiket. Nemcsak a gyűjtő szorgalma, hanem az alkotó zsenije is tisztelget érdemel Kodály és Bartók életművében. Más, kevésbé szerencsés néprajzi ágakban talán nem lesz meg ez a szintézis. A jogi néphagyomány feltárásával azoknak az istenáldotta tehetségeknek kívánunk színmagyar motívumokat nyújtani, akik jogunk újjáalakítására hivatva lesznek.

A célkitűzés kérdése átvezet a módszer problémájához. A mondottakból nyilvánvaló, hogy a jogi hagyománygyűjtés módszere is csak néprajzi és történeti lehet. Néprajzi, amennyiben a helyszínen, kérdezősködés útján szedi össze anyagát; történeti, amennyiben a jog multjából kiemeli az ősi, tehát népi vonásokat. E két módszer szerencsés egyesítésére éppen Papp Lászlónak kevésbé szerencsésen megbírált munkája nyújtott szép példát. A néprajzi és törté-

neti módszerrel összegyűjtött anyagot azután a feldolgozás az anyag sajátos kíváncsai szerint csoportosítja. Másszóval a jogi néprajz módszerét alkalmazza, követve általában a jogrendszer tagozódását. Papp László ebben is helyesen járt el. Ki követelné a zenei hagyománygyűjtéstől, hogy ne a zenetudomány szempontjai szerint rendezze anyagát, ki a néprajz kutatójától, hogy ne nyelvészeti elveket kövessen? A jogi néprajz számára sem tudunk e pillanatban alkalmasabb rendszert elképzelni, mint a jogtudományét. Az egyes kérdések szerint csoportosított anyag már az eredmények gyakorlati hasznosítására szolgál.

A gyakorlati jogász, kinek célkitűzéseink közül leginkább a harmadik fekszik a szívére, kifogásolhatná a néprajzi keretet és munkálkodásunknak egyedül a multból maradtokra, a hagyományra való beállítását. De követelhetné jogait a jogfilozófus és a szociológus is. Ezért végezetül hangsúlyozni kívánom, hogy a jogi hagyománygyűjtés sem lehet el más rokontudományok segítségével és rosszul tenné a gyűjtő, ha ellenzővel cserkészne az adatok és az irodalom berkei között. De bármilyen szélesre nyitja is horizontját, tisztában kell lennie azzal, hogy ha a népi társadalom leírásához lát, szociográfiát művel, ha az adott jelenségeken túlmenően általános összefüggéseket keres a jog és a jogonkívüli tényezők között, jogszociológiát üz, végül ha a tételes jog fejlesztésének célzatával egyes modern törvények hatását kísérleti alapon vizsgálja, a jogpolitika szolgálatában áll. Ezek a tárgybeli bővítések pedig már módszerbeli változásokat kívánnak és az eredeti célkitűzést elhomályosítják.

(Kolozsvár.)

Bónis György.

HAGYOMÁNY ÉS KULTÚRA.

A népkultúra jelentősége körül nagy harcok folynak mostanában szellemi életünk két táborában. Ilyen időkben nem igen van megfelelő légkör a kérdésnek elvontabb, elvi jelentőségű részleteiről vitázni, mert az embereket csak a gyakorlati alkalmazás kérdései érdeklik és közömbösen elmennek a látszólag haszontalan szörszálhasogatások mellett. Mégis, úgy érzem, nem végez hiábavaló munkát, aki a legjobbakat érdeklő problémák körül tud valamit tisztázni, ha egy Erdei Ferencsel száll vitába és tud neki új szempontokat mondani oly kérdésben, amelyben ő az irányító tekintély. Meggyőződésem ugyanis, hogy szellemi életünk főké-

dései mégiscsak a néhány vezető szellem felfogásában dőlnek el, a tömeg úgyis csak az általuk kialakított véleményeket veszi át. Első feladatunk tehát az, hogy az élenjárók gondolatait tisztázzuk és helyes szemléleten alapuló véleményeket alakítsunk ki.

A népi világ és a polgári életforma közt feszülő ellentét a falukutató irodalomnak volt élményszerű felfedezése. De inkább csak változásában tudták érzékelni a két világ közt levő különbséget: mint igyekszik a parasztság hasonulni a fölötte levő társadalomhoz, mint siet levetkezni régi énjét, vagy mint fordul önmaga megúnt világa ellen. Erdei volt az egyetlen, akit ennek a külön világnak a kérdése annyira izgatott, hogy tudományt csinált belőle, csak-hogy megoldhassa: mi is hát a népkultúra lényege, mi az, amiben más, mint a magas kultúra, mi az oka, hogy ilyen, hogyan alakult ki, mi a tanulság ebből az általános emberi társadalom számára? Ebben a kutatásban szocializmuson nevelt társadalomszemlélete vezette és az a döntő személyes élmény, mely akkor érte, midőn felemelkedve az erőinek megfelelő szellemi világba, az elhagyott népi környezetnek csak visszatartó erejét volt alkalma tapasztalni.

Érthető tehát, hogy szemében a népkultúra és a paraszttársadalom elnyomott helyzete összefonódott annyira, hogy ok és okozat viszonyát látja bennük. A «paraszt-helyzet» termelte ki a «paraszt-kultúrát», — ez az alapja szemléletének. Ezt kísérelte meg változatos módszerekkel igazolni, és ebből a megállapításból fakad a népkultúrára vonatkozó — lesujtó — ítélete.

Elképzelése szerint a parasztság műveltsége «nem a kezdemények állandóan terebélyesedő kultúrája, hanem egy szűkreszabott társadalmi helyzetnek műformákkal való kitöltése, mint a japánok apró edényekben tenyésztett virágzó és termő gyümölcsfái...» Ezt a szűkreszabott helyzetet «felülről előírt szabályok, belülről elfogadott konvenciók alakítják ki...» Ezek között a keretek között «egy barbár szolgálóállapot helyett kultúrát formáló világ alakult ki, ha benne a kultúrának torzok és megcsököttek is a műformái». De ha a «parasztformák felbomlanak, a benne élők felszabadulnak a paraszti kötöttségekből és átveszik az érvényben lévő polgári formákat».

Látjuk, Erdei képzeletében úgy él a paraszthelyzet, mint valami zárt keret, amibe előbb belejutnak az emberek s azután alakulnak olyanná, amilyenek, mint ahogy a szabad és formátlan víz is beleöntve valami medencébe, annak alakjához idomul, míg teljesen meg nem tölti — és szét nem feszíti. Vagyis előbb paraszttá válik a nép társadalmi-politikai tekintetben s ha ebben az «alá-

vetett helyzetben... félig-meddig önálló életre rendezkedik be benne», akkor alakul ki a paraszti életforma, kultúra és világkép. Durva-érthetően kifejezve: az emberek éltek a maguk bármilyen állapotában, mikor felülről — egyszerre, vagy fokozatosan — rájuk kényszerítették a paraszti életkereteket; ezek közt a keretek közt azután megváltozott gondolkodásuk, világról való felfogásuk, életmódjuk, egész kultúrprodukciónk; mindez egészen sajátos irányban fejlődött.

Tudomásul kellett azonban vennie a néprajz megállapításait, hogy ez a népkultúra sokkal régebbi időkben gyökerezik, mint amióta magyarság jobbágyparaszti életformában él, hiszen egyes elemei a mai formájukban éltek már a honfoglalás előtt, a nomád magyarság körében is, (gondoljunk csak a legfeltűnőbb példára, a népzeneire!)

Erdei megpróbálta ezt a tényt is összeegyeztetni a társadalmi magyarázattal, hogy fenntarthassa az elnyomott parasztiállapotot és a zárt népkultúra összefüggésének elméletét. A «Sorsunk»¹ hasábjain «A parasztság kultúrproblémái» címmel foglalta össze mindazt, amit a népkultúráról s annak a magas kultúrához való viszonyáról új megfontolásai alapján vallott. A két ellentmondó megállapítást csak egy módon lehet összeegyeztetni: ha egy sajátos szétválasztást végzünk a hagyományban: ha különbséget teszünk a «szabad nomád» világból örökölt elemek és az elnyomott «paraszthelyzetben» kialakult elemek között, melyek Erdei szerint ennek az állapotnak jellemző bélyegét viselik magukon. («... Mert paraszti társadalmi formák közt tenyészik — a népkultúra — egészen különleges jelleget öltött.») Lássuk sorjában, hogy osztja ketté Erdei a parasztság közt ezidőszert feltalálható hagyomány elemeit.

Eszerint a felosztás szerint a parasztkultúra terméke volna a társas érintkezés minden formája, a népköltészet epikai művei, a lakás és költözködés egyes darabjai, «annak az életterületnek a művei, amelyek vagy a közvetlen emberközi viszonyra vonatkoznak, vagy azok, amelyeknek akár népkultúrai kifejléséhez is tágabb lehetőségekre van szükség». (?) A parasztkultúrával állna szemben a szabad «népkultúra», ennek termékei a népi dallamvilág, a népköltészet lírai része, a bőr-, csont-, nemez- és cserépmunkák bizonyos elemei volnának. Ezek mellett vannak azok az elemek, melyek a felső kultúrából szállottak alá a néphez: a folklóre, lakás és költözködés számos darabja.

¹ Sorsunk, I: 346, 1941.

«Mindaz, ami a nomádkori magyar népkultúrának megőrzése, vagy továbbfejlesztése, vitathatatlanul értékes a legnagyobb mértékben», ami viszont a parasztkultúra terméke, azt «sajátságosan eltorzult, megcsökött műformák jellemzik». Tehát a lírai dal értékes műfaj, a ballada torz; mindkettőnek esetleg éppen közös dallama ismét értékes. Az úri hímzésekkel kialakult, újabb díszítőművészet — legnagyobb része annak, amit a közönség magyar népművészet címén ismer — torz és megcsökött kifejezési forma, a honfoglalás előtti időkből származó néhány egyszerű díszítőelem viszont — csont-, bőr-, nemez-, cserépmunkákon (és hozzátehetjük: néhány fafaragáson) mindez újra értékes műforma. Az érintkezés nyájas, fejlett emberségre valló formái, a szíves érintkezés hagyományossá vált szertartásai megint torz, megcsökött formák.

Nem akarunk ennek az ítéletnek esztétikai tartalmával vitakozni, hiszen a bírált elemek emberi és esztétikai értékét maga Erdei sem vonja kétségbe, csak mint műformát, mint az emberi megnyilatkozás sajátos lehetőségét, mondja torznak. Más kérdés azután, hogy lehet-e egyáltalán torz és megcsökött olyan emberi megnyilatkozási forma, amelyen keresztül a legtisztább humánus a legmélyebben megrázó hatással tud megszólalni, mint balladánk némelyikében? Sokkal fontosabb számunkra most maga az a tény, hogy ez a megkülönböztetés egyáltalán nem felel meg a valóságnak: az anyag ellene bizonyít. Például miért tartanánk «népkultúrai» termékeknek a népköltészetből pont a lírát, hiszen éppen erről nem állíthatjuk, hogy az Árpád-kor előtti időkből származik? Ezek a rövidebb lélekzetű szövegek ugyanis napról-napra születnek és halnak egymásból-egymásba s amit a jelen pillanatban kifoghatunk az állandó születés és változás folyamából, az a legutolsó 100—150 év terméke, mikor már ugyancsak parasztok voltak parasztjaink. Legfeljebb a gondolatkifejezés formáiról, bizonyos stílussajátságokról tehetnénk fel, hogy ősi időkből származó örökségünk, de ezt éppen a lírában nem tudjuk még semmivel sem bizonyítani. Viszont ugyanezt, sőt többet is nemcsak feltehetünk, hanem bizonyíthatunk is az epikában. Balladánkban az első személyben való előadása az eseményeknek ősi, keleti előadásmód, meséink egyes állandó fordulatairól szintén kimutatták, hogy megszokottan hagyományban majdnem szóról-szóra maradtak fenn rokonnépeinktől való elválásunk óta. Sőt a mesében bizonyos tartalmi elemek, sőt egész mese-vázak is keleti örökségnek bizonyultak. Ha tehát már éppen osztályozni akarunk, pont fordítva kellett

volna osztályozni: az epikát tenni a szabad népkultúrába, a nomád korba s a lírát az elnyomott parasztvilágba. Persze, így nem illik bele az elképzelésbe, mert a líra minden egyszerűsége és naivsága ellenére, vagy éppen ezért, könnyen tehető a magaskultúra hasonló műfaja mellé, lényegbeli különbség nincs a kettő között: emberi érzelmek kifejezése olyan formában, hogy azt a magaskultúra embere is magáénak érezheti, míg a mesét, balladát csodás elemeivel, különös műfaji sajátosságaival, irracionális hitvilágával egy elmúlt emberi állapot gondolkodásbeli különbsége választja el tőlünk. A «megcsökött», «torz» parasztkultúrába mindez jobban illenék bele, mint a líra.

Ugyanilyen nehézségekbe ütközik Erdei megkülönböztetése a gazdálkodás terén is. Népkultúrának mondja az alföldi nomádtanyatelepülések nagyszabású száraz-gazdálkodását, parasztkultúrának a falusi közösségek más — esetleg hegyi jellegű — gazdálkodásmódját. Itt nagyon könnyű viszont kimutatni, hogy ezeket a különbségeket nem a társadalmi helyzet okozta, hanem az éghajlati, földrajzi különbség. Azt a szárazgazdálkodást, ami az alföldi «nomád-népkultúrát» jellemzi, nem lehetett esős hegyvidéken folytatni, azért ott mindenütt átvettük a hasonló viszonyok közt élő szomszéd népek csűrös gazdálkodását s ebben egy a palóc «parasztkultúra» a székely «népkultúrával». Ahol meg az éghajlati-földrajzi viszonyok kedveztek a szárazgazdálkodásnak, ott megmaradt «paraszt»-vidéken is: Somogy-Baranyában éppúgy, mint az Alföld, vagy a Kisalföld parasztfalvaiban. Ami pedig a tanyatelepülést illeti, amit magunk is a nomád hagyományok legnagyobb alkotásának tekintünk, bizony ez is megvan az Alföld széleinek paraszavidékein is, még kimondottan parasztfalvakban is. Ha ugyanis nem a nagyszabású tanyarendszert tekintjük a legvalódiabb nomád-hagyománynak, mert még vita folyik arról, mennyi szerepe van a kialakulásában a nomád hagyománynak és mennyi a török pusztításnak, hanem a kertes települést, az ólaskertek rendszerét, mert ez kétségtelenül a nomád állattartás rendszerébe tartozik, akkor azt látjuk, hogy jobbágyfalvak egész sora őrizte meg ezt a nomád hagyományt a dunamelléki Pataj, Fadd stb. kis falvaitól a csepel-szigeti Makádon, Szigetszentmiklóson keresztül a galgamenti palóc-falvakig és a matyókéig; sőt itt, a matyóknál él ma is a legelevenebben ez a rendszer, holott őket Erdei is a legjellegzetesebb parasztkultúra képviselőinek tartja. Itt sem lehet tehát paraszt-társadalmi állapotot és nomád népkultúrát szembeállítani egymással.

De nem lehet szembeállítani azért sem, mert hiszen «paraszt»

és «nem paraszt» elemek egyaránt ugyanabban a hagyományban élnek oszthatatlanul. Ugyanúgy ismeri őket a pásztor, aki sohasem volt «paraszt», le is nézi azokat, ugyanúgy a székelyek, kunok — szintén nagyrészt szabad népek — a mezővárosok lakossága, kik nagyobbára szintén nem voltak parasztok, mint a falusiak. Egy betyárballadát, mondjuk a Fehér László-t ugyanúgy tudnak a pásztorok, mint a falvak öregjei, a táltosokról pedig még bővebb felvilágosítást tudnak adni, mint a falusiak. Ezt a «torz és megcsökkent» babonát sem lehet a paraszt-állapot rovására írni, mert bizony ez szabad, nomádokori samánvallásunk maradványa, hasonlóan meséink egyes motívumaihoz.

Vagy nézzünk szét az öltözködés, a díszítőművészet területén. A cifraszűrt, a hagyományos viseletnek ezt a legdíszesebb darabját egyaránt viselte az egervideki palóc, a matyó, a bihari magyar — mind paraszt — és a kun legény, a hortobágyi csikós, a dunántúli kanász, betyár, szóval a nem-parasztok. S gondoljuk hozzá, hogy többek között a szabad kun-városokban is, kismesterek kezén az utolsó 150 év alatt kialakul — úri hímezsmotívumok elstilizálása útján — az a gazdag díszítőművészet, amit ma közönségesen magyar-motívumnak ismerünk; ez a cifraszűr révén elterjedt mindenhová, ahol csak szűrt viselnek és keletkezik belőle egyfelől — parasztoknál — a matyóhímezés, másfelől, pásztoroknál, szabad népnél, tükrösök, faragások díszítménye. Most tehát minek tartjuk ezt, népkultúra vagy parasztkultúra termékének? Melyik esetben torz és melyikben nem? Ha egy pásztor készségei között megtaláljuk a lőporszarut, minden valószínűség szerint honfoglaláselőtti svastika-díszítményeivel és tükrösét azokkal a díszítményekkel, melyek az utolsó 100 év alatt kialakult matyóviselet «pompázatos, színes, de értelmetlen» darabjait is ékesítik, hová lesz akkor elméletünk a népkultúráról és parasztkultúráról, alávetett és szabadon kifejlő társadalom kultúrájáról? Hát ha még meggondoljuk, hogy a paraszti terméknek nyilvánított epikus népköltészet mennyivel gazdagabb és virágzóbb állapotban található a székelyeknél, — ahol Erdei szerint népkultúra él — mint akár a palóc, akár a dunántúli «parasztkultúrákban» s belátjuk, hogy nincs külön népkultúra és parasztkultúra, csak egységes és oszthatatlan néphagyomány, amelyben egyformán benne él a pásztor, a paraszt és a szabad kun vagy székely.

Természetes, hogy ebben az egységes hagyományban vannak árnyalati eltérések: a magányosan élő pásztor dalaiban nem találunk olyan témagazdagságot, annyi érzelmi árnyalatot, mint a falusi

dalokban, ahol a női lélek s a társas élet is gazdagítja. Polgárosodó mezővárosainkban pedig már csak nyomai vannak annak a világnak, ami még száz év előtt általános volt benne s amit félreeső vidékek kis falvai jobban megőriztek. De ez mind csak árnyalati különbség. A lényeg az, hogy az egyes elemek mögött érezhető néplélek egy a balladánál, a líránál, a mesénél, díszítőművészetnél; egy a pásztornál, a szabad kun vagy székely gazdánál és a parasztfalvak lakóinál. Schol sem lehet kielemezni ezekből egy szabadabb népi életnek és egy alávetett paraszthelyzetnek kettősségét.

És így azt sem mondhatjuk, hogy a «parasztfarmákba belekeseredett», szóval «megromlott» parasztvidékek kultúrájában éppen a jellegzetes paraszti formák jutottak túlsúlyra. «... a ruházat pompázatos, színes, de értelmetlen darabjai, az ételek inycsiklandó és zsírosan nehéz parasztfajtái, a prevenció és az elhajtás iszonyatos fogásai s a gyermeknevelés elképesztően oktan módszere s mindenek fölött magának az egykének közérvényüvé tett erkölcsi szabálya mind ennek a parasztkultúrának a terméke». Ezek tehát jellemző paraszti formák! Az egyke, a magzatelhajtás, a majomszeretet a gyermeknevelésben mind ugyanígy él az egészséges parasztfalvakban és itt túlsúlyra jut, mindent elhomályosítva domborodik ki! Ez a legnagyobb erőszak, amit Erdei elmélete kedvéért tesz a hagyományos világon. Pedig ő maga is jól tudja, hogy egészséges paraszttársadalomban mindennek az ellenkezője létezik s hogy itt az egész élet a visszájára fordult. Hogy mennyire nem a hagyományos kultúrával kapcsolatosak ezek a jelenségek, kirívóan mutatja maga az a tény is, hogy az ilyen megromlott társadalomban rendszerint kihál a hagyomány: ott nincs dalolás, mese, szíves szokások, csak sívárság van és élettágadás.

De talán pompázatos viselet van? Lássuk közelebbről ezt a kérdést is. A Sárközben csakugyan megvan: itt pompás népviselet együtt jár az egykével. Az Ormányságban már más a helyzet: ott a puritán, ősi fehér viseletet pusztítja ki a hagyományörölő változás. A Garamvölgyben pedig maga Erdei láthatott egykés parasztokat teljesen polgári öltözetben járni. És viszont számos vidék van, ahol egészséges parasztság jár pompás népviseletben Kalotaszegtől a matyókig. Az utóbbiaknál még hozzá nomád hagyományok élnek együtt színes népviselettel. Nagyjából az a helyzet, hogy az egyke kifejlődése és a hagyomány kipusztulása többnyire együtt jár.

Különbö is nagy tévedés éppen a színes viseleteket említeni az «elnyomott paraszthelyzet» termékének, mikor ezek a mult szá-

zad eleje óta többnyire ott alakultak ki, ahol a módosabb és öntudatosab parasztság kezdte utánózni az urakon látott viseletet. Már Berzsenyinél megtaláljuk a kárhoztatást, hogy egyes vidékeken nem lehet megkülönböztetni a parasztmenyecskét a nemesasszonytól. Ezekből az utánzott ruhákból alakultak ki némi átalakítással, népi díszítéssel legtöbb helyütt a színes viseletek. S bizony tiltották is az ilyesmit a rendelkezések, de a tilalom ellenére hordták. Igazi kifejlődésük is a jobbágyszabadtás utáni időkre esik. A *«paraszti»* viselet, ami századokon át jellemző volt a jobbágyságra, egyáltalán nem volt díszes: rövid, csak mellet takaró ing, bő gaty, tüző, bocskor vagy néha csizma a férfiakon, vászon pendely, szoknya a nőkön. És bizony ugyanígy vagyunk az ételekkel is. A paraszti konyha egyáltalán nem inycsiklandó, «zsírosan nehéz», hanem egyszerű és sok vidéken igen nagy primitívséget őriz. Módosabb, fejlettebb rétegekre jellemző az ilyen inycsiklandó konyha Sárköztől polgárosult alföldi tanyás vidékekig; ez igazán független az egykétől, több köze van nemesasszonyok konyhájához, mint a parasztkultúrához.

Már ezek a példák is arra intenek, hogy a «zárt», «keretekbe szorított», «megrekedt» fogalmak helyett a fejlődés fogalmát kell a néphagyományra alkalmazni. Egy megszakítatlan fejlődési folyamatot kell elképzelnünk, mely a népek legprimitívebb fokától jól észrevehető fokozatokon át elvezet a mai parasztkultúra színvonaláig és azon túl a polgárosodás folyamatával emelkedik fel a magaskultúráig. Nem civilizációs fejlődésre kell csak gondolkodni: anyagi eszközök, ismeretek gazdagodására, hanem emellett egy állandó belső fejlődési folyamatra, amelyben a világkép fokozatosan fejlődik, differenciálódik s egyidőben ezzel a népek szellemi élete, öntudati foka is állandóan emelkedik. Ez természetesen végtelenül lassú folyamat, amelyben az egész nép lépésről-lépésre haladva egysegesen ér el magasabb és magasabb fokokra. Nem szabad ezt a nyugati kultúra végtelenül gyors felemelkedéséhez mérni. Ebben a rohamos emelkedésben csak felső rétegünk vett részt, a nép kizárva belőle csak a lassú, belső fejlődésre volt utalva. Ez azonban tovább folyt azután is, hogy hazánkban megtelepedtünk. Legalább is nem gondolhatja senki sem, hogy parasztságunk még a legelmaradottabb vidéken is azon a fokon áll belső szellemi fejlettség tekintetében, mint a honfoglaló magyarság köznépe. Azok a «megcsökött» «torz» formák pedig, melyeket Erdei a paraszthelyzetből magyaráz és azért érez «torznak és megcsököttnek» mert primitívebbek, mint a mi magaskultúránk formái: a mese, a ballada, a régi hiedelmek

irracionális világa annál erősebben él az emberekben, minél régebbi időkbe tekintünk vissza, a parasztállapot előtti nomád világban tehát méginkább. Ha pedig az újabb időkbe vetjük pillantásunkat, éppen ennek az irracionális világnak fokozatos eltűnését tapasztalhatjuk. Vessük össze például balladáinknak legrégibb darabjait, mondjuk a Kádár Katát vagy a Kőmives Kelemt az újabb betyárballadákkal. Azokhoz képest ezek már reális történetek, nincs meg bennük a természetből, a kikerülhetetlen sorsból: az egész ismeretlen világtól való leigázottságnak az az irracionális, szorongó érzése, ami oly tragikussá teszi amazok hangját, oly mélyé érzelmi világát, tömör-művészivé az előadását. Ugyanaz a különbség ez, amit mindenki megérez a régi és új stílus dallamai között: az új stílus felszínesebb, könnyedebb, egyúttal felszadultabb, derültebb a régi mellett. Ez a tartalmi sekélyesedés érthető: vagy az irracionális világ, az értetlen sors és természet: a misztikum igaz le, vagy a korlátlanul kiélhető szellem mélységei hatnak meg: az értelem és érzelm távlatai. Ha amaz első, primitívebb érzés már elmúlt, csak ez a másik adhat igazi művészetet, de ez a legnagyobbat adhatja. Az új balladákban új dallamokban már nincs meg a régi világ, de még nincs meg a másik sem, az igazi. Azért érezzük a régít a nagy alkotásokkal egyenrangúaknak, az újat pedig csak igen ritkán. Ez az új stílus egy felszabadult társadalom művészete; felszabadult, de nem a paraszthelyzetből, hanem a régi népkultúra hagyományos világszemléletéből, világérzéséből, viszont még nem jutott el a magaskultúra öntudati fokára. Népkultúra még, érzelmi naivitása, örökölt stílusfordulatai emlékeztetnek még a régi stílusra, de már a balladák reális történetek; egész atmoszférájuk már nem tragikus, legfeljebb szomorú. (Irracionális szorongás és tragikum úgy látszik elválaszthatatlanok egymástól. Ebben van gyökere a görög tragédiáknak is. Azok még ebben az életérzésben születtek. Ezen a világon kívül az individuum mélységeinek megpillantása, az a szorongás, amit ezek a mélységek bennünk keltenek, ez adhat tragikus érzést. Ez van Shakespeare-nál, a renaissance felszabadult, individuális emberénél s ezt nevezi Szabó Dezső Adynál balladás sajátosságának.)

Ez az állapot: felszabadulás a népkultúra világérzéséből, de megmaradni amellett mégis népnek, — magyar specialitás. Nyugaton közvetlenül a régi, «valóságos» népi világból emelte ki a korábban meginduló fejlődés a parasztságot a polgári civilizációba. (Akár úgy, hogy már a fejlődés kezdetén együtt emelkedett a felső rétegekkel, akár úgy, hogy a kialakult magaskultúra hatása előbb

jutott el hozzá.) Tőlünk keletre, vagy a határainkon belül élő nemzetiségeink parasztsága még nem jutott el a belső fejlődésnek erre a fokára. Két lehetőség van ezek szerint: vagy van élő népkultúra hiedelemvilág, primitívség, vagy van polgárosult parasztság a régiség némi megőrzött maradványaival. Ezért olyan egyedülálló ezek közt a mi parasztságunk, ezért olyan különös jelenség a mi új népdalstílusunk. («... ilyen egységes, új parasztzenestílus kialakulása az utolsó évtizedekben más népeknél példátlan jelenség», írja Bartók.) És ezért volt ez a stílus oly döntő hatással a szomszédokra! Maga Bartók is minduntalan a «modern» kifejezést alkalmazza rája: «... a dallamoknak pattogó ritmusa, dallamvonaluk frissége, — hogy úgy mondjam: modernsége — lehetett a főok, a conditio sine qua non» elterjedésükben, abban pedig, hogy rendszerint csonkult formában veszik át szomszédaink ezeket a dallamokat, megint ugyanaz: «... az új magyar dallamok szerkezet e népek számára nyilván túl-hosszú, túl-bonyolult, szinte azt lehetne mondani: túl-modern!» Ezért olyan egyedülálló valami az új népi díszítőművészet is, mert ugyanennek az állapotnak a terméke. A magyar parasztságnak a felső kultúrából kirekesztve — onnan időnkint hatásokat kapva — kellett járnia a lassú, vegetatív belső fejlődés útját, de volt ereje, hogy ezen az úton is eljusson a felettelevő kultúra küszöbéig.

És itt jutunk el a válság helyes értelmezéséig is. Nem arról van szó, hogy felbomlanak a parasztkötöttségek és szabaddá válik az út egy fejlődés számára; a felbomlás eredménye a fejlődésnek, nem előfeltétele. Belülről érett ki a társadalom egy olyan fokra, amelyről már meg lehet sejteni és meg lehet kívánni a magasabb világot. Hogy csakugyan magasabb fok kell ehhez a megkívánáshoz, tehát a válsághoz, arra tanulságos bizonyíték a primitívebb fokon élő nemzetiségek példája, mondjuk a ruszinoké. Ők sokkal nyomasztóbb, anyagi és civilizációs körülmények között élnek, mint a magyarok, sokkal kiáltóbb az ellentét életük és a polgári világ közt; avval éppen úgy megismerkednek, mint a mi parasztságunk, hiszen ők is feljárnak Pestre szötteseikkel bocskorban, halinában; még-sincs náluk válság, megkeseredés, menekülés a parasztsorstól. Ez a magasabb fejlődési fokon levő magyarság kiváltsága.

Mi ez a «magasabb fok»? , annyi válság okozója a népkultúra és polgári életforma határán? Az egyéniség kiélésének vágya, az egyén értékelése. Nem elég többé a közösségben kiszabott hely és szerep, nem elég az egyénnek annyi kiélési lehetőség, amennyit ezek a szerepek s az időnkint megszabott alkalmak nyújtanak. Nem kell

a nagycsalád közös élete, kiki a maga külön életét akarja élni; nem fogadják el többé a házasságban érvényes szülői, közösségi akaratot — szerelmi házasságot kötnek; (hányszor találkozunk ilyen lázadó fiatal párokkal, akik szinte kihúzódnak a közösségből a maguk külön életébe), a munkát nem általános törvénynek érzik, melyből csak időnkint és szinte ráadásképpen adódnak az élet örömei, hanem eszköznek, mellyel megszerezhetik a megélhető életet; és mindenekfelett a tanulásvágy! az egyén legfőbb törekvése: kifejleszteni minden képességet, amit magában érez. Ez a legfőbb kielégülés az egyén életében, vagy ez marad a legfőbb kielégületlenség! Mindez sokszor egyesülve és apa-fiú ellentétében kiélezve hányszor jön szembe velünk a falusi életben, ha van érdeklődésünk a szociális viszonyokon túl, az emberek mélyebben meghúzódó problémái számára is.

Hogy jut el ide az ember a közösségi élet vastörvényeiből? Hogyan képzelhetjük el ezt a «belső fejlődést»?

A közösségben egyre jobban halmozódnak a finomságok az érzelmek kifejezésében, az érintkezés formáiban, a gondolatok játékában, — mert a hagyomány élete az egyszer megtalált kifejezés megőrzése, a halmozódás. Egyre több példa van magasabbrendű formákra s ezeket becsúszóbb egyéniségek egyre inkább alkalmazzák, egyre gazdagabb egységet formálnak belőlük magukban; egyre több örömet nyújt az egyénnek ez a magában kialakuló magasabb egység, ezek a formák s rajtuk keresztül önmagunk «megjatszása». Így kerül magasrendűség és egyéniség érzése szorosan együvé. Aki járt fejlettebb vidékek népe közt, tanúsíthatja, milyen gazdag egyéniségekkel, a fejlett emberség milyen magasrendű kifejezési formáival találkozhatunk szerte az országban.

Az ilyen fejlődés a népi világban nem egy-két emberöltő alatt folyik le, hosszan elnyúló, többszörösen felbukkanó folyamatot kell elképzelnünk. Parasztságunk magas szellemi fejlettsége, műveltségi igénye több századra visszakísérhető. Szabolcsi Bence idézi azt a XVIII. századi jelentést, melyben a tanügyi reformokkal kapcsolatban jelentik II. Józsefnek, hogy a «magyar parasztság, különösen a kálvinista vidékek, igen hajlamosak az olvasásra.» Ugyanő idézi Fáy Andrást, kit tanuló korában vakációra hazajövet apja latinul tudó jobbágysai megexaminálták az iskolai tudományból. Arany édesapjáról is tudjuk, hogy értett latinul. Aki pedig ismeri a XVI. századot, a magyar «nagy századot», az tudja, hogy milyen mohón vett részt a nép a kor szellemi életében s hogy ez egyfelől a kor irodalmára sem maradt hatás nélkül, másrészt milyen

sok lesüllyedt elem őrzi a néphagyományban is ennek az intenzív érintkezésnek emlékét.

Talán most már sikerült bebizonyítanom, hogy a népi műveltséggel kapcsolatban nem szabad zártságot emlegetnünk, apró cserépben tenyésztett művirágot, hanem ha már képhez folyamodunk, állandóan hömpölygő folyamra kell gondolnunk; ennél az állandóan továbbhaladó folyamnál csak az a fontos, hogy milyen pontig jutott el fejlődésében, nem pedig az, hogy közben milyen partok közt folyt le: meredek partok szorították-e közre, vagy tágas partok közt nyugodtan hömpölyöghetett; az előrehaladás mindig megvolt s mindig újabb pontokra ért el. Vagyis egyszerű szavakkal: a magyarság ittléte alatt is fejlődött tovább, miközben egyes részei parasztállapotban éltek. De a fejlődésnek ekkor elért színvonalát nem ez az állapot hozta létre, hanem az egy állandó fejlődésnek addigra elért pontja s azt a parasztállapot legfeljebb kis dolgokban módosította. (Itt is nagyobb szerepe lehetett a faluban való életnek, mint magának a parasztállapotnak.) Az, hogy meséink témáinak nagy részét itt vettük át az európai népektől, még nem jelenti azt, hogy a parasztállapot termelte volna ki őket. Ha nem lett volna a magyar nép sohasem paraszt, ha szabad nomádként, vagy földművelőként élt volna tovább az országban, akkor is vett volna fel új elemeket műveltségébe ezer éves ittléte alatt, amint a Kaukázus, a Volga mellett is mindig vettünk fel hatásokat. Ez a népi kölcsönhatás és a folytonos fejlődés kérdése, nem pedig a társadalmi helyzet eredménye.

Nehéz különben is elképzelni, hogy a falvakban a maga életét élő nép világképe, dalaira, szóval kultúrájára valami átalakító hatással lehet az, hogy tartozik szolgáltatással, robottal az uraságnak, hogy a vele való érintkezésben megaláztatást kell elszenvednie, hogy ezek miatt esetleg forrongásban is van, mint ahogy nagyon sokszor volt is forrongásban. Az ilyesmi legfeljebb úgy hathat a kultúrára, hogy ha nagyon nagy a nyomás, olyan nehézé teszi a sorsot, hogy minden társadalmi forma, minden emberi élet megszűnik a nyomorúságban. Ilyenkor azonban már nem cserépben törpének maradó virágról van szó, hanem a kultúra teljes pusztulásáról. Rabszolgáknál meg is szűnik minden törzsi hagyomány — minden népkultúra — s a nagy összezsúfolt rabszolga-társadalmakban alakulnak ki a hagyomány helyett a történelmi vallások. (És nem ide kívánczik-e a szocializmus analógiája, a városokban összezsúfolt, sokszor rabszolgasorsban élő proletárságnak a régi hagyomány helyére lépő hitvallása?)

Nincs tehát zártság, nincs tehát felbomlás sem. A nép élt és fejlődött a maga hagyományaiban az úri rend által rárakott elnyomási szerkezet alatt is. És míg a felső réteg kultúrája elért az elérhető legnagyobb magasságba, azalatt ő is eljutott olyan fejlődési fokra, ahonnan ezt a magasságot meg tudta kívánni. Válság azért lett ebből, mert csak a megsejtésig, a vágyig juthattak el, azokat az utakat, melyeken oda gyorsan el is lehetett volna jutni, a politikai-társadalmi szerkezet elállotta. Nem bezártság van tehát, ami deformál, hanem kizártság, melyben az ember nem lehet olyan, amilyenre vágyik. Ezért a válság sohasem ott van, ahol nagyon parasztok az emberek, ahol «hosszú ideig éltek parasztállapotban», hanem ott, ahol hosszú ideje van magas fejlettség, ahol multja van a magasrendűségnek.

De ennek nem az az oka, mint Erdei elképzei, hogy «a parasztkultúra nem képes . . . kifejlésre éppen azért, mert egy társadalmi alvilági helyzethez kötött, a parasztállapothoz . . . Parasztilágban csak arra képes a kultúra, hogy egy bizonyos telítettséget elérjen, hogy minden élethelyzetet érett formákká műveljen ki. Ha idáig eljutott, már nincs tovább út. Vagy fölcsatlakozik a fölötte élő magaskultúra világába, vagy megmerevül és önmaga konzerválásának, vagy elpusztításának kóros kultúrformáit alakítja ki». Ez csak nálunk van így, ahol egy külön úton fejlődött magaskultúra áll hirtelen példa gyanánt a parasztság előtt. Mert bármennyire magas fokon áll is ez a társadalom, és bármennyire érett arra, hogy megsejtse a magas kultúrát s a civilizációs eszközök birtokában azt rögtön át is vegye, ha mindez a példa nem volna előtte s továbbra is a lassú, hagyományos fejlődésre volna utalva, akkor még beláthatatlan időre volna szüksége, amíg hagyományos műveltsége belülről felnőne a magaskultúra színvonalára. De hogy ez lehetséges, hogy nincs zárt határa a fejlődésnek, amin túl a hagyomány nem emelkedhetik, azt szerencsésebb kultúrák példája bizonyítja, első sorban a görögöké. Náluk az egész nép hagyományos műveltsége nőtt föl magaskultúrává, azért oly törés nélküli, olyan harmonikus a görög kultúra. Az egész nép vallási szokásai és képzetei emelkedtek Ayschylos drámáivá s azt az egybegyűlt görögség hagyományos műveltsége részeként élte át. Minden kultúralkotásban, ami körülvette a görög embert, a maga hagyományának, hitvilágának elemeire ismert és nehézség nélkül tudta érteni és átélni, még ha magasabb művészi színvonalra is volt emelve. Ezt irigyli meg tőlük Kölcsey a «Nemzeti hagyományok»-ban, mert érzi, hogy éppen ez hiányzik a magyar kultúrfejlődésben.

Természetesen arról már végkép elkéstünk, hogy ilyen szer-
ves fejlődésre várjunk, amíg a népkultúra magától nő fel magas-
kultúrává. A parasztság számára sincs értelme ennek a lassú fejlő-
désnek, amint meglátja, hogy van rövidebb útja is az emelkedés-
nek: egyszerűen átvenni a felső réteg műveltségét és életformáját.
Itt érünk el ahhoz a ponthoz, ahol a parasztság kultúrcseréje szo-
ros kapcsolatba kerül a nemzeti kultúra nagy kérdéseivel. Ez a
messzeágazó kérdés azonban már túlnő cikkünk keretein és külön
részletes tárgyalást kíván.

Vargyas Lajos.

KI A' MAGYAR, S' MI AZ Ő KÖTELESSÉGE.

A címben foglalt kérdés, «még 1822-ben fel volt téve az azon
évi Tudományos Gyűjtemény 4-ik kötet 119-ik lapján. De mivel
az akkor kirendelt határnapra elegendő Felelet nem érkezett: tehát
a' nevezett esztendei Tud. Gyűjt., 12-ik kötet 122-ik lapján újra
ki hirde'tetett, és a Feleletre Sz. György napja határoztatott» —
számol be a pályázatról Mikusay János,¹ aki a következőkben
ismertetendő munkájával,² a pályadíjat kitűző Horváth Jánossal
együtt, jó száz esztendővel megelőzte e kérdés feltevésének elsőbb-
ségéért s dicsőségéért versenyzőket. Akkor nagyobb érdeklődést
nem váltott ki a pályázat s a «tudós hazafiak» hallgatásának külön-
böző okait igyekszik szerzőnk feltárni a «Magyar Írókhoz» intézett
bevezetésében. «Hát tsak elmertétek halgatni a' kérdést Tudós
Hazafiak? el? 's mindannyian? 's mindekkoráig? és tán nemis
bánjátok? ... (3. l.) De hát mi is oka elhalgatástoknak ... Talán
nem tudjátok ki a' Magyar? Talán nem bíztatok magatokhoz? Talán
nem mertétek megmondani? Vagy tán resteltetek illy tárgyrúl
beszélni? (6. l.)

¹ Mikusay János, bölcséleti és jogi doktor és ügyvéd; akadémiai
tanár volt előbb Zágrábban, hol a magyar nyelvet és irodalmat, vala-
mint a természettant adta elő, egyszersmind a báni tábla esküdt jegy-
zője; azután 1843—49-ig a nagyvárad akadémiaán volt tanár. Az ottani
bölcséleti kar feloszlatása után a helybeli főgymnasiumban alkalmazta-
tott a természettan tanárakép, de gyakori betegeskedése miatt mások-
nak kellett őt helyettesíteni. Meghalt 1853 február 11-én Nagyváradon,
55. évében. (Szinyei József: Magyar írók élete és munkái.)

² Mikusay János. Magyar-Mutató Tükör melyet ama T. N. N.
Horváth János Úrtól 100 fl. jutalommal feltett örök emlékezetre méltó
Hires, Jeles, Betstes, Kérdésre Ki a' Magyar Történeti, Törvényes, és
Polgári Értelemben? s' mi az ő kötelessége mint Magyaroknak? készített
Egy Magyar, a' ki Igaz szívből a' Lenni haláláig Óhajt; nézd ki az?
Itt zárva találni nevét vagyis Az említett jutalommal megtiszteltetett.
Budán, Nyomtatott Landerer Anna betűivel 1827. 91 l.